

یادداشت سردبیر

پژوهش‌های ترکیبی را چگونه ارزیابی کنیم؟

پژوهش ترکیبی به معنای اخص آن (یعنی ترکیب روش‌های کمی و کیفی در یک مطالعه پژوهشی واحد) به دلیل امکان بهره‌گیری از سودمندی‌های هر دو رویکرد پژوهشی، مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. این توجه و علاقمندی در بین دانشجویان علم اطلاعات و دانش‌شناسی هم مشاهده می‌شود. برخی از دانشجویان در هنگام انتخاب موضوع و روش پایان‌نامه‌های خود نسبت به این رویکرد، علاقه یا به بیان بهتر کنجکاوی زیادی نشان می‌دهند. این کنجکاوی و علاقه، نویدبخش استفاده روزافزون از این رویکرد در پژوهش‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. نکته مهم در این رابطه این است که اولین پژوهش‌هایی که با استفاده از این رویکرد در رشته انجام می‌گیرند و منتشر می‌شوند در شکل‌گیری پژوهش‌های بعدی نقش تعیین‌کننده‌ای خواهند داشت. چنان که اجرای این پژوهش‌ها و تهیه گزارش آن‌ها، مطابقت کامل با اصول انجام این رویکرد نداشته باشد، این الگوهای اولیه ناکامل، پژوهش‌های بعدی را نیز خواه ناخواه دچار نقصان خواهد کرد. تمرکز صرف به تعریف ساده پژوهش ترکیبی و این تصور که رویکرد ترکیبی، صرفاً در کنار هم قراردادن دو روش کمی و کیفی در یک پژوهش است بسیار ساده‌انگارانه خواهد بود. آگاهی از پیچیدگی‌های موجود در این ترکیب و طرح‌های متفاوت ترکیبی، نیازمند آموزش و مطالعه دقیق نحوه اجرا و چالش‌های موجود در آن است.

چنانکه پژوهشگر ترکیبی، پژوهش خود را با آگاهی کامل از چگونگی اجرای این رویکرد به انجام برساند، هنوز ارایه گزارش پژوهش مستلزم آگاهی از اصولی است که در صورت عدم رعایت آن، صحت اجرای پژوهش به روشنی معلوم نخواهد بود. بدیهی است در ارزیابی پژوهش‌های ترکیبی در هر یک از بخش‌های کمی و کیفی باید به معیارهای مشخصی توجه کرد که برای تأمین اعتبار و صحت هر یک از این رویکردهای کمی و کیفی در متون و منابع آموزشی روش تحقیق بیان شده است، اما علاوه بر آن، ملاک‌های دیگری نیز برای ارزیابی پژوهش ترکیبی وجود دارد. باروز (۲۰۱۳) در طی یک پژوهش ترکیبی به شناسایی معیارهایی پرداخته است که در ارزیابی پژوهش‌های ترکیبی باید مدنظر قرار بگیرند. این معیارها به ترتیب اولویت به شرح زیر است: (۱) بیان روشن نتایج پژوهش، (۲) ذکر دقیق اهداف پژوهش، (۳) تشریح کامل و دقیق طرح پژوهش، (۴) شفافیت مطالعه، (۵) بیان واضح روش‌های اجرای پژوهش، (۶) ذکر روشن شواهدی از چگونگی ترکیب و یکپارچه‌سازی داده‌ها، (۷) بیان روشن سوالات پژوهش، (۸) توضیح روشن نحوه ترکیب و یکپارچه‌سازی داده‌ها در طرح پژوهش، (۹) ذکر دلایل و شواهد قوت و اعتمادپذیری پژوهش، (۱۰) توضیح دقیق در مورد هدف ترکیب، (۱۱) نتیجه‌گیری روشنی که در عین حال مشخص کند چه ارزش افزوده‌ای از طریق ترکیب و یکپارچه‌سازی داده‌ها در پژوهش حاصل شده است، (۱۲) تکرارپذیر بودن پژوهش، (۱۳) بیان متون و منابع و پیشینه پژوهش که به پژوهش‌های ترکیبی مربوط باشند، و (۱۴) بیان پارادایم یا پارادایم‌های مربوطه.

برخی از معیارهای فوق در ارزیابی کلیه انواع رویکردها و روش‌های پژوهشی به کار می‌رود، اما معیارهای ذکر شده در شماره‌های ۶، ۸، ۱۰، ۱۱ و ۱۳ صرفاً اختصاص به پژوهش‌های ترکیبی دارد و شایسته است پژوهشگرانی که گزارش پژوهش‌های ترکیبی خود را تهیه می‌کنند و نیز داوران نشریات علمی یا پایان‌نامه‌های دانشجویی این معیارها را در ارزیابی پژوهش‌های ترکیبی مدنظر داشته باشند. کتاب کرسول و پلانوکلاک (۲۰۱۱) منبع مناسبی است که در فصل هشتم آن اطلاعات سودمندی در زمینه

ارزیابی پژوهش‌های ترکیبی ارایه شده است. این بخش از کتاب یادشده، علاوه بر پرداختن به نحوه نگارش پروپوزال پژوهش ترکیبی، به معیارهای ارزیابی آن نیز اشاره کرده است. به طور کلی چنان که کرسول و پلانو کلارک (۲۰۱۱) اشاره می‌کنند انجام پژوهش ترکیبی در شرایط زیر اقدام مناسبی نخواهد بود: (۱) فقدان زمان کافی برای تحلیل دو نوع داده‌های کمی و کیفی، (۲) نبود داده‌های کمی و کیفی به میزان کافی، و (۳) نبود مهارت‌های لازم برای اجرای پژوهش ترکیبی.

نجلا حریری

سر دبیر

منابع

Burrows, Timothy J (2013). A Preliminary Rubric Design to Evaluate Mixed Methods Research, Doctoral Dissertation, Virginia Polytechnic Institute and State University, Faculty of Educational Research and Evaluation.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: Sage.